позиції вивчає директор і, відповідно до них, формулює управлінські рішення, які доводять до безпосередніх центрів витрат на найнижчих рівнях.

Висновки. На основі аналізу наукової та науково-методичної літератури автори виявили проблеми моніторингу витрат на рекламу та запропоновані напрями їх вирішення. Проведені дослідження свідчать, що моніторинг є новим видом аналітичних досліджень в економіці. Процес моніторингу витрат на вітчизняних підприємствах дає змогу визначати ефективність та правильність прийнятих та реалізованих управлінських рішень, а також напрями здійснення необхідних регулювань виявлених відхилень.

У подальших дослідженнях необхідно розробити комплекс показників оцінювання ефективності формування витрат на рекламу, простеження змін цих показників, а також формування інформаційної бази для подальшого коригування існуючих відхилень показників.

Література

1. Балик У.О. Обгрунтування витрат на рекламу в системі стратегічного менеджменту / У.О. Балик // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – Сер.: Проблеми економіки та управління. – Львів : Вид-во НУ "Львівська політехніка". – 2008. – № 611. – С. 210-213.
2. Лисюк А.В. Класифікація витрат на рекламу: обліковий аспект / А.В. Лисюк // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – Сер.: Економічні науки. – Житомир : Вид-во ЖДТУ. – 2011. – № 4 (58). – С. 66-73.
3. Манталюк О.В. Моделювання залежності прибутку підприємства від витрат на рекламу методами теорії катастроф / О.В. Манталюк // Вісник Хмельницького національного університету : наук. журнал. – Сер.: Економічні науки. – Хмельницький : Вид-во ХНУ. – 2010. – № 6, т. 4. – С. 102-104.
4. Романишин С.Б. Оцінка витрат при розробці рекламної стратегії / С.Б. Романишин, У.Р. Сухорська-Кравець // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2005. – Вип. 15.3. – С. 295-298.
5. Іванюта П.В. Статистичний моніторинг в системі державного управління / П.В. Іванюта // Науковий вісник Академії муніципального управління. – Сер.: Управління. – К. : Вид-во Академії муніципального управління. – 2011. – Вип. 1. – С. 111-118.
6. Вакуленко В.П. Особливості моніторингу трудових ресурсів в контексті управління проектами / В.П. Вакуленко // Восточно-Европейский журнал передовых технологий. – Харьков. – 2012. – № 1/11 (55). – С. 47-50.
7. Новіков Б.В. Основи адміністративного менеджменту : навч. посібн. / Б.В. Новіков, Г.Ф. Сініок, П.В. Круш. – К. : Центр навч. літ-ри, 2004. – 560 с.
8. Панкевич Л.В. Бюджетний менеджмент : навч. посібн. / Л.В. Панкевич, М.А. Зварич, П.Я. Могиляк, Б.І. Хомічак. – К. : Вид-во "Знання", 2006. – 293 с.
9. Новікова Н.М. Організація моніторингу формування витрат обігу на підприємстві / Н.М. Новікова. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.intkonf.org/kand-ekonom-nauk-novikova-nm-organizatsiya-monitoringu-formuvannya-vitrat-obigu-na-pidpriemstvi.
10. Швець А.І. Розвиток рекламної діяльності у соціальних медіа як наслідок державного регулювання традиційних засобів масової інформації / А.І. Швець // Інноваційна економіка : Всеукр. наук.-виробн. журнал. – Тернопіль, 2011. – № 4 (23). – С. 313-316.

Кулыняк И.Я., Перелыгина О.В. **Проблемы мониторинга затрат на рекламу**

На основании анализа литературных источников исследованы основные проблемы мониторинга затрат на рекламу, которые имеют негативное влияние на развитие отечественных предприятий, предложены направления их решения. Сделан вывод, что мониторинг затрат на отечественных предприятиях позволяет определять эффективность и правильность принятых и реализованных управленческих решений.

Ключевые слова: мониторинг, затраты на рекламу, хеджирование, центр затрат.

Kulynyak I.Ya., Perelygina O.V. **Problems of advertising costs monitoring**

In the article based on analysis of the literature the main problems of advertising costs monitoring that have a negative impact on the development of domestic enterprises are investigated. The main directions of solution of problems of advertising costs monitoring are proposed. It is concluded that advertising costs monitoring for domestic enterprises allows determining the effectiveness and appropriateness adopted and implemented management decisions.

Keywords: monitoring, advertising costs, hedging, cost center.

УДК 336.22

Здобувач С.П. Лазур[1] – Львівська КА

ПОДАТКОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ ЯК КРИТЕРІЙ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Охарактеризовано теорії розподілу податкового навантаження. Проаналізовано методичні підходи щодо оцінювання податкового навантаження та обрано найбільш методологічно доцільний підхід у вітчизняних реаліях. Проведено оцінювання динаміки податкового навантаження на економіку України. Висвітлено світові тенденції зміни рівня податкового навантаження. Запропоновано механізми оптимізації оподаткування у взаємозв'язку з потребою підвищення рівня соціального забезпечення.

Ключові слова: рівень податкового навантаження, податки, збори, внески, плати, неподаткові надходження податкового характеру, рівень соціального розвитку, оптимізація оподаткування.

Постановка проблеми. За роки незалежності в Україні загалом сформовано податкову систему, яка дає змогу мобілізувати грошові ресурси в дохідній частині бюджету, здійснити їх розподіл і перерозподіл та використання на задоволення невідкладних економічних і соціальних потреб суспільства та його членів. Проте процес подальшої розбудови податкової системи та її вдосконалення не завершено. У цьому контексті доцільно зосередити увагу на оцінці податкового навантаження як показника оцінювання якості податкової політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування податкового навантаження та підходи щодо оцінювання його рівня неодноразово ставали об'єктом наукових досліджень теоретиків і практиків різних галузей знань. Значний внесок у висвітлення цих питань здійснили О.Д. Василик [1], А.І. Даниленко [11], Г.Ю. Ісаншина [2], А.Я. Кізима [4], А.І. Крисоватий [4], Т.Ф. Куценко [5], І.А. Майбуров [6], М.В. Мишустин [7], А.В. Перов, А.В. Толкушкін [8], Н.В. Ушак [10] та ін. Численні розробки фахівців були враховані під час формування Податкового кодексу України, однак податкова політика залишається несприятливою для ведення бізнесу на тренах нашої країни та потребує оптимізації структури податкового навантаження.

Постанова завдання. Метою дослідження є систематизація теорій розподілу податкового навантаження, висвітлення підходів щодо оцінювання рівня податкового навантаження та визначення його для економіки України як критерію оцінювання якості податкової політики.

[1] Наук. керівник: проф. Г.І. Башнянин, д-р екон. наук – Львівська КА

Виклад основного матеріалу досліджень. Існуючу в Україні податкову систему наполегливо критикують не тільки науковці-економісти, політики, але й суб'єктів господарювання. Зокрема, згідно з обстеженнями Міжнародної фінансової корпорації та Світового банку податкових систем з позицій домогосподарств та приватних підприємств, що сплачують різні податки, вітчизняна податкова система посіла 181 місце із 183 обстеженої країни. Зокрема узагальнений показник податкового індикатора містить: кількість платежів на рік – 135 (183 місце), час, витрачений на обчислення та сплату податків – 657 год на рік (175 місце), рівень податкового навантаження (152 місце). Також у дослідженні відзначається складність адміністративних бар'єрів (одна з найвищих) [12].

Обстеження, проведене у 2011 р. засвідчило, що 33 країни спростили систему оподаткування за останні 7 років. Також більше ніж 60 % із 183 досліджуваних країн запровадили реформи з метою спрощення процедури адміністрування податку та зниження податкового навантаження – загалом 244 реформи. Зокрема середній рівень податкового навантаження становить 44,8 % та знизився на 7,4 % за останні 7 років для 174 економік. Серед цих країн відзначена й Україна як країна, що скоротила кількість податків шляхом об'єднання чи скорочення кількості податків інших, ніж податки з доходу, знизила ставки оподаткування доходів більше ніж на 2 %, а також переглянула податкове законодавство [12].

В економічному лексиконі широко використовують поняття податкового навантаження, проте методи його розрахунку дещо різняться. Тому в наукових дослідженнях виникло кілька напрямів теорій розподілу податкового навантаження, а саме:

- емпіричний – вивчали досвід країн світу та досліджували частку податкових платежів у національному доході. Представники, виходячи із світового досвіду, обґрунтовували порогові значення, зокрема І. Юсті стверджував, що пороговим значенням є 1/6 національного доходу, а П. Леруа-Больє пропонував встановлювати нижню межу на рівні 5-6 %, а верхню – на рівні 12-14 %;
- статистичний – на основі розробок попередників та значного обсягу статистичних даних сформулювали такі положення: по-перше, гранична межа оподаткування є неоднаковою для різних країн, а повинна визначатися рівнем економічного розвитку та характером видатків бюджету; по-друге, темпи росту видатків із бюджету повинні випереджувати темпи росту економіки; по-третє, необхідно розрізняти поняття податкового навантаження на економіку, різні галузі господарювання тощо. Представниками були І. Горлов, А. Вагнер;
- аналітичний – засновником був А. Лаффер, який проаналізував зв'язок між рівнем оподаткування та обсягами надходжень до бюджету [10, с. 115-128].

Загалом показник податкового навантаження на макрорівні відображає якість податкової політики, а також кількісно співвідносить усю сукупність податків, зборів та інших обов'язкових платежів із джерелами їх сплати.

За рахунок обов'язкових платежів в Україні формуються позабюджетні цільові фінансові фонди. До таких фондів відповідно до чинного законодавства відносять: пенсійний фонд, фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, фонд загального обов'язкового державного страхування на випадок безробіття, фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. Грошові ресурси цих фондів не включаються до бюджету і є незалежними фінансовими формуваннями стосовно як їх утворення, так і витрачання грошових ресурсів. Фінансову основу зазначених фондів, як і бюджетів різних рівнів, утворюють відповідні обов'язкові платежі – єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. І тому методологічно буде правильно під час визначення податкового навантаження на економіку враховувати не тільки податки, які надходять у бюджет, а й ті обов'язкові платежі, за рахунок яких утворюються централізовані цільові фонди.

На нашу думку, найбільш об'єктивною залишається методика, яку застосовує Світовий банк, адже всі види обов'язкових платежів зменшують суспільний продукт у процесі його розподілу та чинять податковий тиск, тому доцільно включати єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування до агрегованого показника податкового навантаження, додаткові збори на виплату пенсій (з торгівлі ювелірними виробами із золота (крім обручок), платини і дорогоцінного каміння; внаслідок відчуження легкових автомобілів; з операцій купівлі-продажу нерухомого майна; з послуг стільникового рухомого зв'язку), а також неподаткові надходження податкового характеру, порядок нарахування та сплати яких регламентується Податковим кодексом України, зокрема:

- рентну плату (за нафту, природний газ, газовий конденсат, що видобувають в Україні, за транзитне транспортування природного газу, аміаку, нафти та нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами);
- збір за користування радіочастотним ресурсом України;
- збір у вигляді цільової надбавки на електричну та теплову енергію;
- збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на природний газ для споживачів усіх форм власності;
- збір за забруднення навколишнього природного середовища.

Як видно з рис. 1, щороку збільшується частка ВВП, що перерозподіляється за допомогою податкових платежів, зокрема за останні 10 років вона зросла від 31,29 % у 2002 р. до 35,28 % у 2011 р. Максимального значення податкове навантаження досягло у 2009 р. та становило 41,13 % ВВП, проте вже в наступному році – дещо знизилось (38,62 % ВВП), що пов'язано зі скороченням ВВП на 14,8 % на початок 2010 р. [9, с. 27].

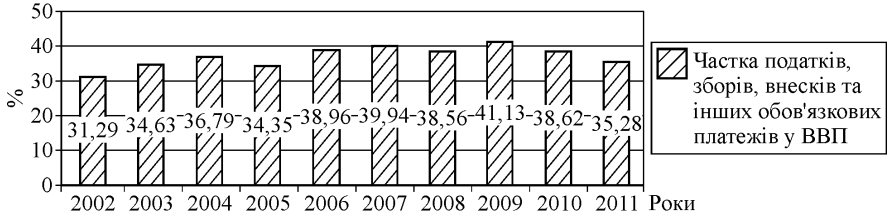

Рис. 1. Динаміка податкового навантаження на економіку України у 2002-2011 рр. (*розраховано та побудовано автором на основі даних [3, 9]****)***

Сьогодні рівень податкового навантаження в Україні не істотно відрізняється від середньосвітового (44,8 %) і середньоєвропейського (43,4 %), та знаходиться на рівні з такими країнами, як Нідерланди (38,24 %) та Люксембург (37,63 %), проте є дещо вищим від середнього рівня у країнах ОЕСР – 34,3 % [12]. Відмінності в загальному рівні оподаткування в Україні, як і в окремих країнах ринкової економіки, пояснюють ступенем розвитку і моделлю ринкової економіки із властивими їй масштабами та формами державного регулювання, ступенем перерозподілу ВВП. З розвинених країн світу найменші масштаби перерозподілу державою ВВП характерні для американського варіанта ринкової економіки та японської моделі. У США це зумовлено використанням податкової політики як засобу державного регулювання розвитку економіки, використання податкового механізму для сприяння розвитку виробництва. А це потребує низького податкового навантаження в країні та, зокрема, низької ставки податку на прибуток.

Також варто зазначити, що у світі спостерігається тенденція до зниження податкового навантаження на економіку загалом. У 90-х роках минулого століття частка бюджетних надходжень в бюджет США становила 31 %, Японії – 31 %, Англії – 37 %, Канади 37 %, Німеччини – 38 %, Італії, Франції – 44 %, Бельгії – 46 %, Нідерландів – 44 %, Данії – 52 %, Швеції – 61 % [1, с. 322]. Досвід показує, що в країнах, у яких вищі як загальний обсяг виробництва ВВП, так і в розрахунку на особу населення, спостерігають ширші можливості для формування більш вагомих бюджетних доходів. Населення, яке отримує вищі доходи, спокійніше сприймає підвищення податкового навантаження, оскільки усвідомлює, що таке зростання забезпечить відповідне розширення соціальних виплат із бюджету. Питання щодо підвищення рівня соціального забезпечення часто вирішують шляхом пошуку нових фіскальних форм, проте вирішення такої проблеми полягає не у сфері перерозподілу ВВП, а в його виробництві. Нині в Україні обсяг виробленого ВВП на одну особу у 5 разів менший, ніж у середньому по країнах ОЕСР [9], і як його не розподіляй – істотно не збільшаться ані доходи бюджету, ані доходи населення і підприємств, окрім цього, скоротились його обсяги і в абсолютному значенні за наслідками кризи (рис. 2).

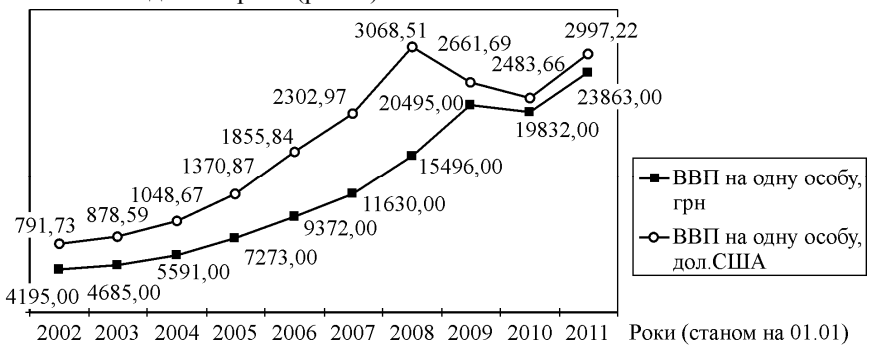

Рис. 2. Динаміка ВВП на одну особу в Україні у 2002-2011 рр.
(розраховано і побудовано автором на основі [9, с. 25, 60])

Як видно з рис. 2, за наслідками кризи відбулось зниження обсягів випуску ВВП на одну особу за результатами 2009 р. у гривневому вираженні від 20495 грн до 19832 грн, проте у доларовому еквіваленті через зниження курсу національної валюти щодо іноземної таке явище відбулось дещо раніше – на початку 2009 р. виробництво ВВП на одну особу знизилось на 406,83 дол. США і становило 2661,69 дол. США на душу населення та продовжувало знижуватись і в наступному році на 178,03 дол. США до 2483,66 дол. США на одну особу на початок 2010 р. І лише на початок 2011 р. відбулося зростання на 513,57 дол. США (2007,22 дол. США), не досягнувши значення початку 2008 р. (3068,51 дол. США).

Сьогодні Україна стикається із складним завданням – поєднати дві протилежні цілі – зменшення податкового навантаження та гарантування достойного рівня соціального забезпечення. Вирішальний вплив на характер податкової системи, її ефективність має рівень розвитку продуктивних сил, величина доходів суб'єктів господарювання, рівень добробуту населення. Водночас податкова система має зворотній вплив на виробництво – вона може сприяти його розвитку, а може й гальмувати. Завдання влади полягає у формуванні такої податкової системи, яка сприяла б розвитку виробництва, оскільки це є вирішальною умовою збільшення надходжень в доходну частину бюджету. Отже, головна увага має бути зосереджена на виробництві, його розширенні та відродженні на основі використання нової техніки, прогресивних технологій. Зростання ВВП дасть змогу і без підвищення податкових ставок збільшити податкові надходження в бюджет, цільові фонди, підвищаться і доходи платників податків.

Проаналізувавши рівень податкового навантаження, можна стверджувати, що поняття оптимального оподаткування змінюється відповідно до певних економічних умов та пов'язане з рівнем розвитку конкретної економіки. В умовах ринкової економіки, механізм оптимізації оподаткування полягає в:

- оптимальному співвідношенні між оподаткуванням доходів і витрат;
- оптимізації в межах систем оподаткування доходів і витрат.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, вітчизняна податкова система характеризується значним рівнем податкового навантаження. Але таке податкове навантаження зумовлене об'єктивними причинами. Суть проблеми полягає в тому, що в умовах економічної кризи: зниження виробництва, безробіття, зубожіння населення – бюджет залишається основним джерелом фінансування не тільки витрат, пов'язаних з організацією оборони країни, забезпечення правопорядку в суспільстві, а також соціального захисту населення, утримання соціально-культурної сфери, адже характерною рисою сучасного етапу розвитку цивілізації є соціалізація економічної системи та підпорядкування економічних функцій держави соціальним. Домінування соціальних пріоритетів законодавчо закріплено в нормативно-правовій базі всіх розвинених країн, що зобов'язує інші країни до соціального розвитку, зокрема й Україну, де реформування економіки підпорядковується створенню соціального суспільства, включаючи реформування податкової системи.

В умовах жорсткої світової конкуренції оптимізація податкового навантаження не тільки запобігатиме відпливу капіталу за кордон, а й сприятиме залученню іноземних інвестицій, адже обсяг інвестицій безпосередньо залежить від таких факторів, як податкове навантаження, ставка банківського процента, рівень інфляції тощо. Подальші дослідження варто зосередити на пошуку шляхів оптимізації податкового навантаження за базою оподаткування та резервів підвищення ефективності податкового адміністрування.

Література

1. Василик О.Д. Податкова система України : навч. посібн. / О.Д. Василик. – К. : Вид-во "Поліграфкнига", 2004. – 478 с.
2. Ісаншина Г.Ю. Податковий менеджмент : навч. посібн. / Г.Ю. Ісаншина. – К. : Вид-во ЦУЛ, 2003. – 260 с.
3. Комітет Верховної Ради з питань бюджету // Офіційний сайт Комітету Верховної Ради з питань бюджету. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.budget.rada.gov.ua/kombjudjet/uk/doccatalog/list? currDir-45096
4. Крисоватий А.І. Податковий менеджмент : навч. посібн. / А.І. Крисоватий, А.Я. Кізима – Тернопіль : Вид-во "Карт-бланш", 2004. – 304 с.
5. Куценко Т.Ф. Бюджетно-податкова політика : навч.-метод. посібн. [для самост. вивч. дисц.] / Т.Ф. Куценко. – К. : Вид-во КНЕУ, 2002. – 256 с.
6. Майбуров И.А. Теория и история налогообложения : учебник [для студ. ВУЗов] / И.А. Майбуров. – М. : Изд-во ЮНИТИ-ДАНА, 2007. – 495 с.
7. Мишустин М.В. Информационно-технологические основы администрирования имущественных налогов : монография / Михаил Владимирович Мишустин. – М. : Изд-во ЮНИТИ-ДАНА, 2007. – 360 с.
8. Перов А.В. Налоги и налогообложение : учебн. пособ. / А.В. Перов, А.В. Толкушкин. – М. : Изд-во "Юрайт-М", 2002. – 555 с.
9. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Держкомстат України / за ред. Олександра Григоровича Осауленка. – К. : ТОВ "Август Трейд", 2011 – 560 с.
10. Ушак Н.В. Теория и история налогообложения : учебн. пособ. / Н.В. Ушак. – М. : Изд-во "Конрус", 2009. – 336 с.
11. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку. – В 3-ох т. / за ред. чл.-кор. НАН України А.І. Даниленка. – Т. 1: Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації. – К. : Вид-во "Фенікс", 2008. – 468 с.
12. Doing business (Measuring business regulation). [Electronic resource]. – Mode of access http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2012

Лазур С.П. **Налоговая нагрузка как критерий оценивания качества налоговой политики Украины**

Охарактеризованы теории распределения налогового бремени. Проанализированы методические подходы к оценке налоговой нагрузки и выбран наиболее методологически целесообразен подход в отечественных реалиях. Проведена оценка динамики налоговой нагрузки на экономику Украины. Освещены мировые тенденции изменения уровня налоговой нагрузки. Предложены механизмы оптимизации налогообложения во взаимосвязи с потребностью повышения уровня социального обеспечения.

Ключевые слова: уровень налоговой нагрузки, налоги, сборы, взносы, платы, неналоговые поступления налогового характера, уровень социального развития, оптимизация налогообложения.

Lazur S.P. **The tax burden as evaluation criterion of quality the tax policy of Ukraine**

The tax burden distribution theories were characterized. Some methodological approaches to the tax burden evaluation were analyzed and the most methodologically correct appropriate to domestic realities was selected. The estimation of the dynamics of the tax burden on the economy of Ukraine was made. The world trends in the level of tax burden were outlined. The mechanisms of tax optimization were proposed in conjunction with the need to improve social welfare.

Keywords: the level of the tax burden, taxes, fees, contributions, dues, tax revenues, the level of social development, tax optimization.

УДК 251.746.1:338.2

Доц. О.М. Мартин, канд. екон. наук –
Львівський ДУ безпеки життєдіяльності

ПОЖЕЖНА БЕЗПЕКА – СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ЇЇ СУТЬ ТА ЗВ'ЯЗОК З ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ

Проаналізовано сучасні підходи до визначення категорії "пожежна безпека", обґрунтовано доцільність використання у теоретичних дослідженнях і практичній діяльності терміна "національна пожежна безпека". Проаналізовано та обґрунтовано взаємозв'язок економічної та пожежної безпеки, внаслідок проведеного дослідження сформульовано основні закономірності з використанням кореляційного аналізу. Конкретизовано найбільш вагомі загрози, що зумовлюють ризик виникнення пожеж через призму економічної безпеки.

Ключові слова: пожежна безпека, забезпечення пожежної безпеки, національна безпека, економічна безпека.

Постановка проблеми. Забезпечення пожежної безпеки людини, суб'єктів господарювання, суспільства є одним із головних чинників, що впливають на економічний розвиток держави, пожежний ризик є негативним чинником впливу на економічну, а відповідно і національну безпеку в суспільстві. Згідно із статистичними даними Асоціації пожежного захисту Великобританії внаслідок пожеж у середньому за рік втрачається 0,12 % ВВП, цей показник у Норвегії становить 0,4 %, в Данії – 0,25 %, Швеції – 0,23 %, Німеччині – 0,22 %, Канаді – 0,19 %. Загальна сума втрат від пожеж і затрат на їх попередження становить 1 % від ВВП країн ЄС, що дорівнює сукупному бюджету ЄС [9, с. 3].

В останнє десятиліття прямі збитки від пожеж в Україні постійно зростають. В Україні у 2011 р., порівняно з 2010 р., внаслідок пожеж прямі збитки зросли на 20,6 %, а побічні – на 12,9 % [7]. Тому питання безпеки та захисту населення, об'єктів господарювання та національного багатства від пожеж і їх наслідків є надзвичайно актуальними і мають розглядатися як невід'ємна частина державної політики у сфері національної безпеки в Україні.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Дослідження питань забезпечення пожежної безпеки у вітчизняній літературі широко представлено поглядами багатьох науковців, які досліджують цю проблематику. Дослідження таких кардинальних питань, як роль держави у забезпеченні пожежної безпеки, правового забезпечення функціонування цієї системи, вплив стану пожежної безпеки населених пунктів і об'єктів на соціально-економічний розвиток держави, довкілля та добробут населення тощо представлені у наукових публікаціях В.А. Доманського, С.С. Засунька, М.М. Козяра, І.Г. Куца, В.Д. Любліна, В.В. Нехаєва, К.М. Пасинчука, А.Г. Томіленка, О.О. Труша, М.В. Удода, Т.О. Щерби. Активізація наукових досліджень з